

ΨΗΦΙΑΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ: Η ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΑΠΟ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑ ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΛΑΤΦΟΡΜΑ – ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΕΕ C-252/21 ΜΕΤΑΡΛΑΤΦΟΡΜΣ ΙΝC.

Μαρία Τασιοπούλου

LLM(c) University of Cambridge,

Υπ. ΜΔΕ Δημοσίου Δικαίου,

Ασκούμενη Δικηγόρος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η απόφαση C-252/21 *MetaPlatforms* αποτελεί παράδειγμα νομολογιακής κρίσης που καλείται να δώσει απαντήσεις σε ιδιαίτερα σύνθετα ζητήματα, θέτοντας τις βάσεις για τον τρόπο λειτουργίας των ψηφιακών πλατφορμών και τα όρια της επιτρεπτής τους δράσης. Η σπουδαιότητά της έγκειται στο γεγονός ότι επιτυγχάνει να ανταποκριθεί με επιτυχία στα περίπλοκα προδικαστικά ερωτήματα που τίθενται ενώπιον του Δικαστηρίου, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνεται η σχέση του δικαίου ανταγωνισμού και δικαίου δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα καθώς και ο τρόπος διάρθρωσης της συνεργασίας μεταξύ της αρχής Ανταγωνισμού και της αρμόδιας εποπτικής αρχής σε περίπτωση που μια παραβατική συμπεριφορά πληροί το πραγματικό και των δύο κλάδων δικαίου¹. Στόχος, ωστόσο, της παρούσας συμβολής είναι να αναδείξει τα σημαντικά πορίσματα της απόφασης αναφορικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε περίπτωση συλλογής και από τρίτες πηγές (*third party data*)², καθώς και τα ποιοτικά

¹ Τα εν λόγω ζητήματα λόγω της έκτασης και της πολυπλοκότητάς τους δεν αποτελούν μέρος της παρούσας συμβολής.

² Για την έννοια βλ. Α. Μικρουλέα, *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στην Ψηφιακή Οικονομία*, 2023, σελ. 74.

χαρακτηριστικά που πρέπει να πληροί η συγκατάθεση προκειμένου να είναι πράγματι νόμιμη σε περίπτωση που το μέσο κοινωνικό δικτύωσης που είναι υπεύθυνος επεξεργασίας διαθέτει δεσπόζουσα θέση.

Δέον είναι να επισημανθεί η σημασία που διαδραματίζουν τα προσωπικά δεδομένα για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεδομένου ότι έχουν χαρακτηριστεί ως το νέο «νόμισμα» στην ψηφιακή οικονομία³. Στην ψηφιακή αγορά η ανταλλαγή δεδομένων είναι ο συνθηθέστερος τρόπος με τον οποίο οι καταναλωτές πληρώνουν για την παροχή σε αυτούς ψηφιακών υπηρεσιών. Οι πλατφόρμες προσελκύουν χρήστες μέσω της δωρεάν παροχής υπηρεσιών, αποκομίζοντας κέρδη από τις διαφημίσεις με αποτέλεσμα το μοντέλο παραγωγής τους να στηρίζεται στην ανταλλαγή πληροφοριών και δεδομένων. Αυτά αποτελούν την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της καινοτομίας, επηρεάζοντας την ανταγωνιστική διαδικασία καθώς οι εταιρείες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την απόκτηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου όγκου δεδομένων. Η αξία τους αντλείται από το γεγονός ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο για την εξατομίκευση των προϊόντων και των υπηρεσιών για λόγους στοχευμένης διαφήμισης όσο και για τη δημιουργία νέων προϊόντων ή τη βελτίωση των υφιστάμενων.

Χαρακτηριστικό, όμως, των ψηφιακών αγορών είναι και η ανάπτυξη ισχυρών δυνάμεων, με την κυριαρχία ορισμένων μόνων επιχειρήσεων που πολλές φορές οδηγεί στα ψηφιακά μονοπώλια⁴. Η σημασία αυτών των συμπεριφορών και οι συνέπειες που μπορεί να έχουν τόσο για τους χρήστες όσο και για την ψηφιακή αγορά έχει αναγνωριστεί και από την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση, ωθώντας την να λάβει συγκεκριμένη δράση μέσω του Κανονισμού 2022/1925 «Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές»⁵. Η νομοθετική αυτή πρωτοβουλία στοχεύει τόσο στην προστασία των χρηστών όσο και στην εδραίωση της δικαιοσύνης στις ψηφιακές υπηρεσίες μέσω ενός διαφανούς συστήματος λειτουργίας τους⁶.

I. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Η απόφαση εκδόθηκε κατόπιν αποστολής επτά προδικαστικών ερωτημάτων από το Ανώτερο Περιφερειακό Δικαστήριο του Ντίσελντορφ στο οποίο προσέφυγε η MetaPlatforms κατά της απόφασης της Ομοσπονδιακής αρχής Ανταγωνισμού της Γερμανίας. Η Αρχή κίνησε διαδικασία κατά του ομίλου και με την απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2019, δυνάμει του άρθρου 19 παρ. 1 και 32 GWB, απαγόρευσε στον όμιλο να προβλέπει στους γενικούς όρους, που συνιστούν προϋπόθεση για τη χρήση του Facebook, ότι θα επιτρέπεται η επεξεργασία των εκτός Facebook δεδομένων των χρηστών αυτών, καθώς και να προβαίνει χωρίς τη συγκατάθεση των τελευταίων σε επεξεργα-

³ Commissioner Vestager, *Competition in a big data world*, 2016, διαθέσιμο στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 15.09.2024).

⁴ Α. Μικρούλεα, *Προσωπικά δεδομένα και νέες θεωρίες βλάβης στο δίκαιο του Ανταγωνισμού*, ΔΙΤΕ 1/2024, σελ. 57.

⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2022/1925 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Σεπτεμβρίου 2022, σχετικά με τις διεκδικήσιμες και δίκαιες αγορές στον ψηφιακό τομέα (Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές), OJ L 265/1.

⁶ Στην αιτιολογική σκέψη 11 του Κανονισμού 2022/1925 «Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές» ρητώς διευκρινίζεται ότι, σε αντίθεση με το δίκαιο του ανταγωνισμού που προστατεύει τον ελεύθερο ανταγωνισμό, στόχος του Κανονισμού είναι η διασφάλιση της δυνατότητας διεκδίκησης και του δίκαιου χαρακτήρα των αγορών.

σία των εν λόγω δεδομένων δυνάμει των γενικών όρων όπως ίσχυαν έως τότε. Παράλληλα, της υποβλήθηκε η υποχρέωση να προσαρμόσει τους γενικούς της όρους.

Η MetaPlatforms Ireland διαχειρίζεται τη λειτουργία του μέσου κοινωνικού δικτύωσης Facebook, που προσφέρει δωρεάν διαδικτυακές υπηρεσίες στους χρήστες, τα έσοδα της οποίας πηγάζουν από τη στοχευμένη διαφήμιση, ήτοι την ειδικά προσαρμοσμένη διαφήμιση που προσφέρεται σε κάθε μεμονωμένο χρήστη ανάλογα με τις προσωπικές του ανάγκες και προτιμήσεις, που προκύπτει μέσω αυτοματοποιημένης κατάρτισης λεπτομερών προφίλ των χρηστών τόσο του δικτύου όσο και των διαδικτυακών υπηρεσιών που παρέχονται στο επίπεδο του ομίλου Meta. Προς τον σκοπό αυτό συλλέγονται δεδομένα που προκύπτουν όχι μόνο κατά την εγγραφή των χρηστών στις οικείες διαδικτυακές υπηρεσίες αλλά και από τη δραστηριότητά τους εντός και εκτός του κοινωνικού δικτύου καθώς και από τις παρεχόμενες διαδικτυακές υπηρεσίες του ομίλου Meta.

Για την επεξεργασία των δεδομένων, η Meta βασίζεται στη σύμβαση χρήσης που συνάπτεται με τους χρήστες του κοινωνικού δικτύου Facebook μέσω της ενεργοποίησης της επιλογής «Εγγραφή», με την οποία αυτοί αποδέχονται τους γενικούς όρους που θέτει η εταιρία, με την αποδοχή να συνιστά αναγκαία προϋπόθεση της χρήσης του κοινωνικού δικτύου Facebook. Οι γενικοί όροι παρέπεμπαν στην πολιτική της εταιρίας αναφορικά με τη χρήση των δεδομένων των cookies, βάσει της οποίας συλλέγονταν δεδομένα σχετικά με τους χρήστες και τις συσκευές τους, τα οποία αφορούσαν τις δραστηριότητές τους εντός και εκτός του κοινωνικού δικτύου, και συσχετιζόνταν με τους λογαριασμούς τους στο Facebook. Τα εκτός του κοινωνικού δικτύου δεδομένα αφορούσαν τις επισκέψεις σε τρίτους ιστότοπους και τρίτες εφαρμογές που συνδέονταν με το Facebook μέσω διεπαφών προγραμματισμού, όπως και τα δεδομένα τα οποία σχετιζόνταν με τη χρήση άλλων διαδικτυακών υπηρεσιών που ανήκουν στον όμιλο Meta, όπως το Instagram και το WhatsApp.

Το πρώτο και το έβδομο προδικαστικό ερώτημα αφορούν την άσκηση των αρμοδιοτήτων σε περίπτωση που μια συμπεριφορά εμπίπτει στο πεδίο τόσο της αρχής Ανταγωνισμού όσο και της αρμόδιας εποπτικής αρχής⁷. Το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα συνίσταται στο αν η πρακτική του ομίλου να συλλέγει δεδομένα μέσω των ενσωματωμένων επαφών ή μέσω cookies από ιστοσελίδες ή εφαρμογές που σχετίζονται με εισαγωγή ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων συνιστά επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων κατά την έννοια του άρθρου 9 παρ. 1 ΓΚΠΔ. Το τρίτο, τέταρτο και πέμπτο προδικαστικό ερώτημα που συνεκδικάζονται αφορούν τις προϋποθέσεις των επιμέρους στοιχείων του άρθρου 6 παρ. 1 ΓΚΠΔ ώστε να θεωρηθεί νόμιμη η ως άνω συλλογή και επεξεργασία δεδομένων. Τέλος, το έκτο προδικαστικό ερώτημα έγκειται στο αν η συγκατάθεση που παρέχεται σε δεσπόζουσα επιχείρηση, όπως εν προκειμένω, μπορεί να θεωρηθεί έγκυρη και ιδίως ελεύθερη σύμφωνα με τα άρθρα 4 σημ. 11, 6 παρ. 1 στοιχ. α' και 9 παρ. 2 στοιχ. α' ΓΚΠΔ.

⁷ Τα προδικαστικά αυτά ερωτήματα δεν πρόκειται να αναλυθούν καθώς εκφεύγουν της θεματικής της παρούσας συμβολής που έγκειται στο ζήτημα της νομιμότητας της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από ψηφιακές υπηρεσίες.

II. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΔΕΕ

1. ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΣ

Προκειμένου το ΔΕΕ να αποφανθεί επί του ερωτήματος υπενθυμίζει ότι εξ ορισμού τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα και χρήζουν ειδικής προστασίας λόγω των εγγενών κινδύνων για τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, με αποτέλεσμα για τη σύννομη επεξεργασία να πρέπει να συντρέχει μία εκ των ειδικών περιπτώσεων που προβλέπονται στον ΓΚΠΔ⁸. Ιδίως ως προς τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων που σχετίζονται με την υγεία, τη σεξουαλική ζωή ή τον γενετήσιο προσανατολισμό φυσικού προσώπου, ο κανόνας του άρθρου 9 παρ. 1 ΓΚΠΔ συνίσταται στην κατ' αρχήν απαγόρευση της επεξεργασίας τους εκτός και αν συντρέχει μία από τις ειδικές περιπτώσεις της παραγράφου 2. Για να κριθεί αν είναι εφαρμοστέα η διάταξη θα πρέπει να εξετάζεται κατά πόσο από την επεξεργασία δεδομένων μπορούν να προκύψουν πληροφορίες που εμπίπτουν στις ως άνω κατηγορίες είτε για τον ίδιο τον χρήστη του κοινωνικού δικτύου είτε για άλλο φυσικό πρόσωπο. Η απαγόρευση είναι ανεξάρτητη από το αν η πληροφορία η οποία αποκαλύπτεται από την επίμαχη επεξεργασία είναι ακριβής, ή όχι, και από το αν ο υπεύθυνος επεξεργασίας ενεργεί με σκοπό να αποκτήσει πληροφορίες που εμπίπτουν σε κάποια από τις αναφερόμενες στη διάταξη ειδικές κατηγορίες, διότι ο Κανονισμός στοχεύει στην απαγόρευση τέτοιων επεξεργασιών ανεξαρτήτως του προβαλλόμενου σκοπού τους⁹. Εν προκειμένω, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει αν τα δεδομένα που συλλέγονται κατ' αυτό τον τρόπο μπορούν είτε μεμονωμένα είτε κατόπιν συσχετισμού τους με τους λογαριασμούς των χρηστών στο Facebook να αποκαλύψουν τέτοιου είδους πληροφορίες.

Στο πλαίσιο του προδικαστικού αυτού ερωτήματος εξετάζεται η περίπτωση της εξαίρεσης του στοιχείου ε' του άρθρου 9 παρ. 2 ΓΚΠΔ, που συντρέχει όταν το υποκείμενο έχει προδήλως δημοσιοποιήσει τα εν λόγω δεδομένα και η οποία θα πρέπει να ερμηνεύεται στενά¹⁰. Η απλή επίσκεψη σε ιστοσελίδες ή εφαρμογές που σχετίζονται με τα εν λόγω δεδομένα δεν συνιστά σαφή θετική ενέργεια ούτε πρόθεση του υποκειμένου να καταστούν αυτά προσβάσιμα σε ευρύ κοινό, ούτε μπορεί να αναμένεται ότι κάτι τέτοιο θα συντελεστεί από τον διαχειριστή της ιστοσελίδας ή της εφαρμογής παρά μόνο αν αυτός διαθέτει τη συγκατάθεση του χρήστη για διαμοιρασμό με ορισμένους τρίτους και όχι με το ευρύ κοινό¹¹. Επιπλέον, όσον αφορά τις δραστηριότητες που συνίστανται στην εισαγωγή δεδομένων στους ιστότοπους ή στις εφαρμογές, καθώς και στο κλικάρισμα των εκεί ενσωματωμένων επιλογών τύπου «Μου αρέσει» ή «Κοινοποίηση» ή των πεδίων όπου ο χρήστης μπορεί να ταυτοποιηθεί, όπως οι κωδικοί σύνδεσης στον λογαριασμό του στο κοινωνικό δίκτυο, ο αριθμός τηλεφώνου ή η ηλεκτρονική του διεύθυνση, ο χρήστης δημοσιοποιεί προδήλως δεδομένα κατά την ως άνω έννοια μόνο αν έχει ήδη εκφράσει ρητώς την επιλογή του βάσει μιας εξατομικευμένης παραμετροποίησης που γίνεται εν πλήρη γνώση του ότι τα δεδομένα αυτά πρόκειται να καταστούν δημοσίως προσβάσιμα σε απεριόριστο αριθμό προσώπων¹².

⁸ Αιτιολογική σκέψη 51 του ΓΚΠΔ.

⁹ ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 69-70.

¹⁰ ΔΕΕ, C-361/18, *Weil*, σκ. 43· ΔΕΕ, C-3/13 *Baltic Agro*, σκ. 24· ΔΕΕ, C371/09, *Isaac International*, σκ. 42.

¹¹ ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 78.

¹² ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 81-84.

2. ΕΠΙ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ, ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΜΠΤΟΥ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΣ

Προτού το Δικαστήριο παράσχει απαντήσεις επί των εν λόγω προδικαστικών ερωτημάτων προβαίνει σε ορισμένες εισαγωγικές παρατηρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, η πρακτική της MetaPlatforms περί συσχετισμού και χρήσης των δεδομένων μπορεί να αφορά τόσο ευαίσθητα δεδομένα κατά την έννοια του άρθρου 9 παρ. 1 ΓΚΠΔ όσο και μη ευαίσθητα δεδομένα, και η επεξεργασία αυτή θεωρείται μη νόμιμη αν για ένα τουλάχιστον ευαίσθητο δεδομένο δεν συντρέχει μια εκ των περιπτώσεων εξαίρεσης που προβλέπονται στην παρ. 2 του άρθρου 9¹³. Πέραν τούτου, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 6 παρ. 1 περιέχει εξαντλητική απαρίθμηση των περιπτώσεων που μπορεί να θεωρηθεί μια επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα νόμιμη¹⁴, η ερμηνεία των οποίων θα πρέπει να είναι στενή διότι η εξέταση των περιπτώσεων αυτών προϋποθέτει την απουσία συγκατάθεσης του υποκειμένου¹⁵.

Ως προς το άρθρο 6 παρ. 1 πρώτο εδάφιο στοιχ. β', που αναφέρεται στη νομιμότητα της επεξεργασίας λόγω «αναγκαιότητας εκτέλεσης της σύμβασης», για την οποία δεν υπάρχει νομοθετικός ορισμός αλλά συνιστά αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης¹⁶, θα πρέπει η επεξεργασία να είναι αντικειμενικώς αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού που είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη συμβατική παροχή και δεν αρκεί να είναι απλώς χρήσιμη για την εκτέλεσή της ή να μνημονεύεται σε αυτή¹⁷. Η επεξεργασία θα πρέπει να είναι ουσιώδης για την εκτέλεση της σύμβασης ώστε να αποκλείονται άλλες εφικτές και λιγότερο παρεμβατικές λύσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση κρίθηκε ότι ο πρώτος δικαιολογητικός λόγος που προέβαλε η εταιρεία για την αναγκαιότητα της συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων που συνίστατο στην εξατομίκευση του περιεχομένου δεν είναι βάσιμος, καθώς μπορεί η εξατομίκευση να είναι χρήσιμη για τον χρήστη διότι ενδέχεται να παρακολουθεί περιεχόμενο που σε μεγάλο βαθμό ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα του, δεν είναι όμως απαραίτητη για την προσφορά στον χρήστη των υπηρεσιών του εν λόγω μέσου κοινωνικής δικτύωσης¹⁸. Πράγματι πρόκειται για υπηρεσίες που το Facebook θα μπορούσε να παρέχει υπό άλλη μορφή που δεν συνεπάγεται την εξατομίκευση, δεδομένου ότι η τελευταία δεν είναι αντικειμενικώς αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού που σχετίζεται με τις εν λόγω υπηρεσίες. Αντιστοίχως και ο δεύτερος δικαιολογητικός λόγος περί ομοιογενούς και απρόσκοπτης χρήσης των υπηρεσιών κρίθηκε αβάσιμος, διότι προέκυψε ότι τα διάφορα προϊόντα και οι υπηρεσίες που προτείνονται στους χρήστες θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν αυτοτελώς και η χρήση κάθε προϊόντος ή υπηρεσίας στηρίζεται στη σύναψη χωριστής σύμβασης χρήσης¹⁹.

Για την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 1 πρώτο εδάφιο στοιχ. στ' προβλέπονται τρεις σωρευτικές προϋποθέσεις που συνίστανται πρώτον στην επιδίωξη εννόμου συμφέροντος εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας ή τρίτου, το οποίο θα πρέπει να γνωστοποιείται από τον υπεύθυνο

¹³ ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 89.

¹⁴ ΔΕΕ, C-439/19, *Latvijas Republikas Saeima*, σκ. 99.

¹⁵ ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 93· ΔΕΕ, C-175/20, *Valsts ierēnumudienests*, σκ. 73.

¹⁶ Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Αθ. Ράντου στην υπόθεση C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σημ. 54.

¹⁷ ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 98-99.

¹⁸ *Ibidem*, σκ. 102.

¹⁹ *Ibidem*, σκ. 103.

επεξεργασίας σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. δ' ΓΚΠΔ, δεύτερον στην αναγκαιότητα της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για την εξυπηρέτηση του επιδιωκόμενου έννομου συμφέροντος, ήτοι να μην είναι εφικτό να πραγματοποιηθεί με άλλα λιγότερο επαχθέστερα μέσα που θίγουν λιγότερο το ατομικό δικαίωμα στα προσωπικά δεδομένα²⁰ και τρίτον στην απαίτηση να μην υπερισχύουν του έννομου συμφέροντος του υπευθύνου επεξεργασίας ή του τρίτου τα συμφέροντα ή οι ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων²¹, η οποία απαιτεί μια στάθμιση ενόψει των περιστάσεων κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης²². Η εξέταση της συνδρομής των προϋποθέσεων αυτών εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο.

Στην παρούσα περίπτωση ως έννομα συμφέροντα που δικαιολογούν την επεξεργασία, η εταιρεία επικαλέστηκε την εξατομίκευση των διαφημίσεων, την ασφάλεια του δικτύου, την ενημέρωση των αρμόδιων αρχών για την άσκηση ποινικών διώξεων για την επιβολή και εκτέλεση ποινών και την προσφορά, σε διαφημιζόμενους και λοιπούς επαγγελματικούς εταίρους, υπηρεσιών εμπορικής επικοινωνίας με αποδέκτη τον χρήστη και εργαλείων ανάλυσης τα οποία συμβάλλουν στην αξιολόγηση των επιδόσεών τους. Επιπλέον επικαλέστηκε το ενδεχόμενο να είναι ο χρήστης ανήλικος, την έρευνα και την καινοτομία για κοινωνικούς σκοπούς, για τα οποία δεν υπήρχαν επαρκή επεξηγηματικά στοιχεία από το αιτούν δικαστήριο και δεν εξετάστηκαν²³.

Ενόψει των κριτηρίων που έθεσε το ΔΕΕ, προβαίνοντας σε στάθμιση ανάμεσα στα συμφέροντα των χρηστών και των επιδιωκόμενων εννόμων συμφερόντων της MetaPlatforms κρίνει ότι αν και η εξατομίκευση διαφημίσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι διενεργείται χάριν εννόμου συμφέροντος του υπεύθυνου επεξεργασίας, ο χρήστης στον οποίο προσφέρονται δωρεάν υπηρεσίες μέσω κοινωνικής δικτύωσης δεν μπορεί να αναμείνει ευλόγως ότι τα δεδομένα του θα επεξεργαστούν χωρίς τη συγκατάθεσή του για λόγους στοχευμένης διαφήμισης, με αποτέλεσμα να υπερτερούν τα δικαιώματα του χρήστη, ιδίως σε περιπτώσεις όπως η παρούσα όπου πρόκειται για ιδιαίτερα εκτεταμένη επεξεργασία με σημαντικό αντίκτυπο για τον χρήστη λόγω της πλήρους καταγραφής της διαδικτυακής του δραστηριότητας²⁴. Αμφίβολης βασιμότητας είναι και ο επικαλούμενος σκοπός περί βελτίωσης του προϊόντος διότι δεν είναι εμφανές το κατά πόσο θα μπορούσε να αποδειχθεί ότι πρόκειται για έννομο σκοπό που μπορεί να υπερισχύει έναντι των συμφερόντων και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του χρήστη²⁵.

Τελευταία νόμιμη βάση που εξετάζεται είναι η περίπτωση του άρθρου 6 παρ. 1 πρώτο εδάφιο στοιχ. γ' δ' και ε' ΓΚΠΔ που σχετίζεται με τη συμμόρφωση με έννομη υποχρέωση του υπεύθυνου επεξεργασίας, με τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου της επεξεργασίας ή άλλου

²⁰ ΔΕΕ, C-439/19, *Latvijas Republikas Saeima*, σκ. 110· ΔΕΕ, C708/18, *Asociația de Proprietari*, σκ. 46-47. Η προϋπόθεση της αναγκαιότητας της επεξεργασίας πρέπει να εξετάζεται από κοινού με τη λεγόμενη αρχή της «ελαχιστοποίησης των δεδομένων», την οποία καθιερώνει το άρθρο 5 παρ. 1 στοιχ. γ' ΓΚΠΔ, όπου ορίζεται ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να είναι «κατάλληλα, συναφή και να περιορίζονται στο αναγκαίο για τους σκοπούς για τους οποίους υποβάλλονται σε επεξεργασία» (ΔΕΕ, C708/18, *Asociația de Proprietari*, σκ. 48).

²¹ ΔΕΕ, C-597/19, *M.I.C.M.* σκ. 106· ΔΕΕ, C13/16, *Rīgas satiksme*, σκ. 28.

²² ΔΕΕ, C-597/19, *M.I.C.M.* σκ. 111· ΔΕΕ, C13/16, *Rīgas satiksme*, σκ. 31.

²³ ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 114.

²⁴ *Ibidem*, σκ. 115-118

²⁵ *Ibidem*, σκ. 122-123.

προσώπου καθώς και με την εκπλήρωση καθήκοντος δημοσίου συμφέροντος ή την άσκηση δημόσιας εξουσίας εκ μέρους του. Πηγή της έννομης υποχρέωσης ή του καθήκοντος είναι το δίκαιο της Ένωσης ή του κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος και θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε σκοπό δημοσίου συμφέροντος και να είναι αναλογική προς τον σκοπό αυτό²⁶.

Παρόλο που η τελική κρίση εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, το ΔΕΕ θέτει ορισμένους παράγοντες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Ειδικότερα, η αξιολόγηση περί αποστολής δημοσίου συμφέροντος ή άσκησης δημόσιας εξουσίας ιδίως ως προς όφελος της κοινωνίας και την ενίσχυση της προστασίας της ακεραιότητας θα πρέπει να συνεκτιμά τη φύση της MetaPlatforms, και κυρίως τον οικονομικό και εμπορικό της χαρακτήρα²⁷, καθώς και την έκταση της επεξεργασίας μόνο κατά το απολύτως αναγκαίο μέτρο. Ταυτόχρονα, ο κατά βάση εμπορικός και οικονομικός χαρακτήρας του ομίλου δεν επιτρέπει την επίκληση περί προστασίας ουσιώδους συμφέροντος για τη ζωή του υποκειμένου ή άλλου φυσικού προσώπου, διότι κατά την αιτιολογική σκέψη 46 του ΓΚΠΔ στην έννοια αυτή περιλαμβάνονται η παρακολούθηση επιδημιών και της εξάπλωσής τους, καταστάσεις επείγουσας ανθρωπιστικής ανάγκης, όπως οι περιπτώσεις φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών, η οποία σε κάθε περίπτωση δεν αρκεί να είναι αφηρημένη, αμιγώς θεωρητική ή προληπτική²⁸.

3. ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΣ

Θεμελιώδης για τη λειτουργία του ΓΚΠΔ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι η απάντηση του ΔΕΕ επί του προδικαστικού ερωτήματος αναφορικά με τη συγκατάθεση που χορηγούν οι χρήστες σε επιχειρήσεις με δεσπόζουσα θέση στην αγορά. Η νομιμότητα της συγκατάθεσης εξετάζεται υπό το πρίσμα του στοιχείου της «ελευθερίας» που συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προβλέπει ο ΓΚΠΔ για την εγκυρότητα της χορηγηθείσας συγκατάθεσης.

Πιο συγκεκριμένα, άρθρο 4 σημείο 11 ΓΚΠΔ, ως συγκατάθεση ορίζεται «κάθε ένδειξη βουλήσεως, ελεύθερη, συγκεκριμένη, εν πλήρει επιγνώσει και αδιαμφισβήτητη, με την οποία το υποκείμενο των δεδομένων εκδηλώνει ότι συμφωνεί, με δήλωση ή με σαφή θετική ενέργεια, να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν». Για την ερμηνεία της ελεύθερης συγκατάθεσης κρίσιμη είναι η αιτιολογική σκέψη 42 του ΓΚΠΔ κατά την οποία θα πρέπει το υποκείμενο να διαθέτει πραγματική ελευθερία επιλογής ή είναι σε θέση να αρνηθεί ή να αποσύρει τη συγκατάθεσή του χωρίς να ζημιωθεί, καθώς και η αιτιολογική σκέψη 43 η οποία αναφέρεται στις περιπτώσεις σαφούς ανισότητας μεταξύ του υποκειμένου και του υπεύθυνου επεξεργασίας. Στην περίπτωση αυτή η συγκατάθεση δεν μπορεί να αποτελέσει έγκυρη νομική βάση, καθώς μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί να διασφαλιστεί ότι παρέχεται ελεύθερα η συγκατάθεση. Έτερος παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη για την κρίση περί ελεύθερης συγκατάθεσης για τη νομιμότητα της επεξεργασίας είναι η προϋπόθεση που αναφέρεται στο άρθρο 7 παρ. 4 ΓΚΠΔ, κατά την οποία πρέπει να εξετάζεται το κατά πόσον, μεταξύ άλλων, η εκτέλεση της σύμβασης,

²⁶ Ibidem, σκ. 128.

²⁷ Ibidem, σκ. 133-134.

²⁸ Ibidem, σκ. 136-137.

συμπεριλαμβανομένης και της παροχής υπηρεσίας, εξαρτάται από την παροχή συγκατάθεσης η οποία, όμως, δεν είναι αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης.

Κατά το ΔΕΕ η δεσπόζουσα θέση μιας επιχείρησης που συνιστά υπεύθυνο επεξεργασίας αποτελεί μια σημαντική παράμετρο για την κρίση περί εγκυρότητας της συγκατάθεσης που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, διότι ενδέχεται να επηρεάζει την ελευθερία επιλογής του χρήστη, ο οποίος μπορεί να μην είναι σε θέση να αρνηθεί ή να αποσύρει τη συγκατάθεσή του χωρίς να υποστεί κάποια ζημία²⁹. Η ύπαρξη τέτοιας δεσπόζουσας θέσης είναι πιθανό να δημιουργεί σαφή ανισότητα, κατά την έννοια της αιτιολογικής σκέψης 43 του ΓΚΠΔ, μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπεύθυνου επεξεργασίας με αποτέλεσμα η ανισότητα αυτή να ευνοεί την επιβολή όρων που δεν είναι απολύτως αναγκαίοι για την εκτέλεση της σύμβασης³⁰. Η ανισότητα αυτή μπορεί να λάβει πολλές μορφές, μια εκ των οποίων συνίσταται στην επιβολή όρων που δεν είναι απολύτως αναγκαίοι για την εκτέλεση της σύμβασης. Η κρίση περί δεσπόζουσας θέσης της επιχείρησης μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο ερμηνευτικό εργαλείο ως προς τον τρόπο με τον οποίο χορηγήθηκε η συγκατάθεση και ιδίως αν το υποκείμενο των δεδομένων εξαναγκάστηκε να συγκαταθέσει σε συλλογή και επεξεργασία δεδομένων που δεν ήταν αναγκαία για τη σύμβαση. Το ΔΕΕ, διευκρινίζοντας ανωτέρω³¹ την έννοια της αναγκαιότητας για την επίμαχη συλλογή και επεξεργασία, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι συγκατάθεση δεν ήταν απολύτως αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης μεταξύ της MetaPlatforms και των χρηστών των υπηρεσιών του κοινωνικού δικτύου.

Ωστόσο, η αφ' εαυτής ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης της επιχείρησης ψηφιακών υπηρεσιών δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι η συγκατάθεση δεν δίδεται εγκύρως, ούτε η απουσία τέτοιας θέσης αρκεί αφ' εαυτής για να διασφαλιστεί ότι η σχετική συγκατάθεση είναι έγκυρη³². Στο πλαίσιο του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, οι χρήστες θα πρέπει να διαθέτουν την ελευθερία να αρνηθούν ατομικώς να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για ειδικές πράξεις επεξεργασίας δεδομένων οι οποίες δεν είναι αναγκαίες για την εκτέλεση της σύμβασης³³. Ωστόσο, αν επιθυμούν να το πράξουν αυτό δεν θα πρέπει να είναι αναγκασμένοι να παραιτηθούν πλήρως από τη χρήση της υπηρεσίας την οποία παρέχει η επιχείρηση, αλλά θα πρέπει να τους πρότεινε εν ανάγκη έναντι κατάλληλης αμοιβής μια αντίστοιχη εναλλακτική που δεν θα συνεπάγεται τη διενέργεια πράξεων επεξεργασίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, μάλιστα, ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι αυτός που φέρει το βάρος απόδειξης αν η συγκατάθεση ήταν έγκυρη και ιδίως ελεύθερη³⁴.

III. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οι απαντήσεις επί των ανωτέρω προδικαστικών ερωτημάτων αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για μια σειρά από νομικά ζητήματα που θέτει ο τρόπος συλλογής και επεξεργασίας δεδομένων προ-

²⁹ Ibidem, σκ. 148.

³⁰ Ibidem, σκ. 149.

³¹ Ibidem, σκ. 102-104.

³² Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Αθ. Ράντου στην υπόθεση C-252/21, ΔΕΕ, C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, σκ. 3, υποσημ. 103.

³³ ΔΕΕ, C- 252/21, *Meta Platforms*, σκ. 150.

³⁴ Ibidem, σκ. 152.

σωπικού χαρακτήρα κατά την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών. Το οικονομικό μοντέλο βάσει του οποίου δραστηριοποιείται η MetaPlatforms στηρίζονταν στην εκτεταμένη συλλογή και επεξεργασία δεδομένων των χρηστών εντός και εκτός του κοινωνικού δικτύου, η οποία δεν ήταν εκ προοιμίου γνωστή και σαφής για τους χρήστες παρόλο που ενείχε τον κίνδυνο αποκάλυψης ευαίσθητων δεδομένων των ιδίων ή άλλων φυσικών προσώπων. Τα οικονομικά συμφέροντα της MetaPlatforms έρχονταν σε σύγκρουση και έπλητταν σε μεγάλο βαθμό το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα των χρηστών καθώς και τον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό τους. Αν και στόχος του ΓΚΠΔ δεν είναι αποκλειστικά η καθιέρωση ενός ατομικού δικαιώματος στα προσωπικά δεδομένα αλλά επιδιώκεται συγχρόνως και η ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων εντός της εσωτερικής αγοράς για λόγους καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας³⁵, τέτοιες πρακτικές δεν μπορούν να θεωρηθούν νόμιμες καθώς συνιστούν ιδιαίτερα σημαντικό κίνδυνο για τα ατομικά δικαιώματα των χρηστών.

Καινοτόμος είναι ο τρόπος με τον οποίο το ΔΕΕ πραγματεύεται την έννοια της συγκατάθεσης και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που αυτή πρέπει να διαθέτει ώστε να είναι πράγματι ελεύθερη καθώς και η σύνδεση της με τη δεσπόζουσα θέση της MetaPlatforms στις υπηρεσίες μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Η ισχύς που διαθέτει η ψηφιακή πλατφόρμα είναι ένα πραγματικό γεγονός το οποίο δεν μπορεί και δεν πρέπει να αγνοείται καθώς είναι άμεσα συνυφασμένο με τον τρόπο με τον οποίο οι χρήστες παρέχουν τη συγκατάθεση τους. Η συγκατάθεση ως κεντρική έννοια στον ΓΚΠΔ αντανάκλα την ανάγκη για την ύπαρξη ενός ψηφιακού κόσμου με ενημερωμένους χρήστες που δεν αντιμετωπίζονται ως παθητικοί αποδέκτες ρυθμίσεων αλλά αντιθέτως εξοπλίζονται με διαδικαστικά δικαιώματα αναφορικά με την επεξεργασία των δεδομένων τους³⁶, ώστε να προβαίνουν σε ορθολογικές επιλογές και να κρίνουν οι ίδιοι τις ανεκτές προσβολές επί του δικαιώματός τους στην ιδιωτικότητα. Η ελεύθερη και αποτελεσματική επιλογή του ατόμου προϋποθέτει επίσης την προστασία από την ισχύ των επιχειρήσεων στην αγορά, καθώς η ισχύς στην αγορά είναι αυτή που επιτρέπει στις επιχειρήσεις να αποκλίνουν από τις προτιμήσεις των καταναλωτών³⁷ λόγω της ασυμμετρίας δυνάμεων, και εκ του λόγου αυτού ο ΓΚΠΔ περιέχει ένα σύνολο διατάξεων που αποσκοπούν στην εξισορρόπηση των δυνάμεων, θέτοντας σε κεντρική θέση το υποκείμενο των δεδομένων.

Η έννοια της συγκατάθεσης είναι θεμελιώδης για το ενωσιακό δίκαιο δεδομένου ότι αναφέρεται ρητώς σε αυτή και η παρ. 2 του άρθρου 8 ΧΘΔΕΕ, καθιστώντας την κατά αυτό τον τρόπο την ελάχιστη κοινή βάση μεταξύ των κρατών μελών αναφορικά με τη νομιμότητα της επεξεργασίας των δεδομένων. Πρόκειται για μια οιονεί δικαιοπραξία δια της οποίας το υποκείμενο εξωτερικεύει τη βούλησή του που κατευθύνεται στην παραγωγή ενός πραγματικού αποτελέσματος, ήτοι στην προσβολή από τον τρίτο³⁸. Ωστόσο, αίρεται ο κατ' αρχήν άδικος χαρακτήρας διότι το υποκείμενο συναινεί στην προσβολή της ιδιωτικής του σφαίρας, νομιμοποιώντας την επέμβαση στα δεδομέ-

³⁵ Β. Χρήστου, *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων*, 2017, σελ. 84.

³⁶ Ο. Lynskey, *Deconstructing Data Protection: The "Added-Value" of a Right to Data Protection in the EU Legal Order*, *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 63, Issue 3, 2014, σελ. 591.

³⁷ Ο. Lynskey/F. Costa-Cabral, *Family ties: The intersection between Data Protection and competition in EU law*, *Common Market Law Review*, Volume 54, Issue 1, 2017, σελ. 20.

³⁸ Ε. Πούλου, *Η συγκατάθεση κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων*, 2023, σελ. 9.

να του. Για τη νομιμότητα της επεξεργασίας, όμως, δεν αρκεί απλώς το πραγματικό γεγονός της συγκατάθεσης του υποκειμένου των δεδομένων (υποκειμενικό κριτήριο) αλλά αυτή θα πρέπει να πληροί κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά προκειμένου να είναι έγκυρη (αντικειμενικό κριτήριο)³⁹. Το αντικειμενικό κριτήριο συνίσταται σε σταθερά και γενικά εφαρμόσιμα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συγκατάθεσης, η συμβολή των ποιοτικών στοιχείων έγκειται ιδίως στη διορθωτική τους λειτουργία όταν υφίσταται άνιση σχέση μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπεύθυνου επεξεργασίας⁴⁰.

Η ρητή συγκατάθεση προϋποθέτει ενεργή και όχι παθητική συμπεριφορά του υποκειμένου⁴¹ ώστε να προκύπτει ότι πράγματι προέβη στη θετική ενέργεια της δήλωσης βούλησης, καθώς η συγκατάθεση δεν μπορεί να συνάγεται από δήλωση βούλησης που έχει διαφορετικό αντικείμενο⁴². Η συγκατάθεση δίδεται εν πλήρει γνώση όταν το υποκείμενο έχει στη διάθεσή του σαφείς και εκτενείς πληροφορίες ώστε να έχει τη δυνατότητα να προσδιορίζει με ευκολία τις συνέπειες της⁴³. Για αυτό τον λόγο η ενημέρωση για τις συνθήκες της επεξεργασίας θα πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμη και διατυπωμένη με σαφή και απλό τρόπο, χωρίς παραπλανητικούς συμβατικούς όρους αναφορικά με τη μη σύναψη σύμβασης σε περίπτωση άρνησης παροχής συγκατάθεσης για επεξεργασία δεδομένων. Όταν η επεξεργασία στηρίζεται στη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, η συγκατάθεση θα πρέπει επιπλέον να είναι ελεύθερη, όπου και ανακύπτει ζήτημα όταν υφίσταται σαφής ανισότητα μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπεύθυνου επεξεργασίας. Η αιτιολογική σκέψη 43 του ΓΚΠΔ ρυθμίζει το ζήτημα της ανισότητας σε περίπτωση που ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι δημόσια αρχή⁴⁴ ή υφίσταται ανισότητα στο πλαίσιο εργοδοτικής σχέσης. Ωστόσο, σύμφωνα με το σημείο 24 των Κατευθυντήριων γραμμών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τα Προσωπικά Δεδομένα, η σχέση ανισότητας αφορά και σε άλλες καταστάσεις όπως ο κίνδυνος εξαπάτησης, ο εκφοβισμός, ο εξαναγκασμός ή σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις (π.χ. σημαντικών πρόσθετων δαπανών). Η ελεύθερη συγκατάθεση συνίσταται στην ύπαρξη πραγματικής επιλογής και πραγματικού ελέγχου των υποκειμένων⁴⁵, η οποία απουσιάζει αν το υποκείμενο των δεδομένων, νιώθει ότι εξαναγκάζεται να συγκατατεθεί ή ότι θα υποστεί αρνητικές συνέπειες εάν δεν συγκατατεθεί. Εάν συνδυάζεται με μη διαπραγματεύσιμο μέρος όρων και προϋποθέσεων, η συγκατάθεση θεωρείται ότι δεν έχει παρασχεθεί ελεύθερα. Ως εκ τούτου, η συγκατάθεση δεν

³⁹ Β. Χρήστου, *Το δικαίωμα στην προστασία*, ό.π., σελ. 126.

⁴⁰ *Ibidem*, σελ. 127.

⁴¹ ΔΕΕ, C61/19, *Orange România*, σκ. 35· ΔΕΕ, C- 673/17, *Planet 49*, σκ. 52 και 54.

⁴² Για αυτό τον λόγο έχει κριθεί ότι η συγκατάθεση δεν δίδεται εγκύρως όταν η αποθήκευση πληροφοριών ή πρόσβαση είναι ήδη αποθηκευμένες βάσει ενός τετραγωνιδίου προσυμπληρωμένου από τον πάροχο της υπηρεσίας, το οποίο ο χρήστης θα πρέπει να αποειλήξει προκειμένου να αρνηθεί τη συγκατάθεσή του. ΔΕΕ, C61/19, *Orange România*, σκ. 37· ΔΕΕ, C- 673/17, *Planet 49*, σκ. 57-58.

⁴³ ΔΕΕ, C61/19, *Orange România*, σκ. 40· ΔΕΕ, C- 673/17, *Planet 49*, σκ. 74.

⁴⁴ Επί του ζητήματος βλ. Σπ. Βλαχόπουλο, «Πρόσβαση στα δημόσια έγγραφα», σε: Λ. Κοτσαλή, *Προσωπικά Δεδομένα, Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων (GDPR)*, 2η έκδ., 2021, σελ. 111-126.

⁴⁵ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων, Κατευθυντήριες γραμμές 5/2020 σχετικά με τη συγκατάθεση βάσει του κανονισμού 2016/679, σημ. 13-14.

θεωρείται ελεύθερη εάν το υποκείμενο των δεδομένων δεν είναι σε θέση να αρνηθεί ή να αποσύρει τη συγκατάθεσή του χωρίς να ζημιωθεί⁴⁶.

Όπως τονίζει και το ΔΕΕ για το στοιχείο της ελεύθερης συγκατάθεσης, θα πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερως υπόψη κατά πόσο, μεταξύ άλλων, για την εκτέλεση σύμβασης, συμπεριλαμβανομένης της παροχής μιας υπηρεσίας, τίθεται ως προϋπόθεση η συγκατάθεση στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που δεν είναι αναγκαία για την εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης, όπως ορίζει το άρθρο 7 παράγραφος 4⁴⁷, το οποίο αποτελεί έκφανση της αρχής της αναλογικότητας με βάση τις αρχές που θεσπίζονται στα άρθρα 5 παρ. 1 στοιχ. β' και γ' ΓΚΠΔ⁴⁸. Το άρθρο 7 παρ. 4 έχει διατυπωθεί κατά τρόπο ώστε, με τη χρήση της φράσης «μεταξύ άλλων», να έχει ενδεικτικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι μπορεί να υπάρχουν διάφορες άλλες καταστάσεις οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης αυτής⁴⁹. Γενικά, κάθε στοιχείο ανάρμοστης πίεσης ή επιρροής στο υποκείμενο των δεδομένων (που μπορεί να εκδηλωθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους), η οποία δεν επιτρέπει στο υποκείμενο των δεδομένων να ασκήσει ελεύθερα τη βούλησή του καθιστά τη συγκατάθεση ανίσχυρη. Στοιχείο συνεκτίμησης αποτελεί το κατά πόσο για την εκτέλεση της σύμβασης τίθεται ως προϋπόθεση η συγκατάθεση στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για την παροχή υπηρεσίας που δεν είναι αναγκαία για την εκτέλεση της εν λόγω σύμβασης. Η παράμετρος αυτή αποτελεί αναγνώριση ότι σε ορισμένες περιπτώσεις οι συμβατικές υποχρεώσεις έναντι του υποκειμένου των δεδομένων δεν δύνανται να εκπληρωθούν χωρίς αυτό να παράσχει τα δεδομένα του⁵⁰. Εάν η συγκατάθεση είναι αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης, ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει να παρέχει στο υποκείμενο όλες τις απαραίτητες πληροφορίες προς τούτο ενώ η ερμηνεία της αναγκαιότητας της συγκατάθεσης θα πρέπει να είναι στενή, ώστε να αποφεύγονται οι αυθαιρεσίες εκ μέρους του υπεύθυνου⁵¹. Δεν αρκεί η επεξεργασία των δεδομένων να είναι συναφής με το αντικείμενο της σύμβασης αλλά θα πρέπει να συνάπτεται με την ίδια την εκτέλεσή της. Η συγκατάθεση είναι ελαττωματική όταν τίθεται ως προϋπόθεση για τη σύναψη της σύμβασης ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι απαραίτητη για τη λειτουργία της σύμβασης. Με τον ΓΚΠΔ απαγορεύεται η σύζευξη ανάμεσα στην παροχή και τη μη αναγκαία προς αυτήν επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα⁵², ειδάλλως αίρεται η δυνατότητα του υποκειμένου να επιλέξει αν θα μπορεί να συγκατατεθεί ελεύθερα ή όχι. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα προστατευτική για το υποκείμενο των δεδομένων διάταξη καθώς ο Κανονισμός αναγνωρίζει τις αθέμιτες πρακτικές που μπορεί να υιοθετούν οι υπεύθυνοι επεξεργασίας προκει-

⁴⁶ Αιτιολογική σκέψη 42 του ΓΚΠΔ.

⁴⁷ Για την εκτενή ανάλυση του άρθρου, Ε. Πούλου, *Η συγκατάθεση*, ό.π., σελ. 84-101.

⁴⁸ *Ibidem*, σελ. 86.

⁴⁹ Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα Αθ. Ράντου στην υπόθεση C-252/21, *MetaPlatforms Inc*, υποσημ. 99.

⁵⁰ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων, Κατευθυντήριες Γραμμές 2/2019, για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. β' ΓΚΠΔ στο πλαίσιο της παροχής επιγραμμικών υπηρεσιών σε υποκείμενα δεδομένων σημ. 2 όπου επισημαίνεται ότι με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η επιχειρηματική ελευθερία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 του Χάρτη.

⁵¹ Ομάδα άρθρου 29 Opinion 6/2014 WP217, *On the notion of legitimate interests of the data controller under the Article 7 of Directive 95/46 EC 2014*, σελ. 16.

⁵² Ε. Πούλου, *Η συγκατάθεση*, ό.π., σελ.84.

μένου να αποσπάσουν τη συγκατάθεση του υποκειμένου, καθιστώντας τα δεδομένα αντίτιμο για την εκτέλεση της σύμβασης ή την παροχή της υπηρεσίας⁵³. Παράλληλα, θα πρέπει να συντρέχει το στοιχείο του εξαναγκασμού σε συμφωνία προς μη αναγκαία χρήση δεδομένων. Η δεσπόζουσα θέση στην αγορά του υπεύθυνου επεξεργασίας μπορεί να αποτελέσει ισχυρή ένδειξη ότι το υποκείμενο εξαναγκάστηκε να παρέχει τη συγκατάθεσή του για μη αναγκαία επεξεργασία⁵⁴.

Η έννοια της συγκατάθεσης παρίσταται εξόχως σημαντική ως προς τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται και λειτουργεί ο ψηφιακός κόσμος στην ΕΕ. Τα στοιχεία εγκυρότητάς της δεν αφορούν μόνο τον ΓΚΠΔ αλλά πλέον και τον Κανονισμό 2022/1925 «Πράξη για τις Ψηφιακές αγορές», όπου γίνεται ρητή παραπομπή στο άρθρο 5 παρ. 2 ότι η συγκατάθεση του τελικού χρήστη θα πρέπει να έχει δοθεί κατά τους όρους του άρθρου 4 σημείο 11) και του άρθρου 7 ΓΚΠΔ. Σε δι-αφορετική περίπτωση ο πυλωρός δεν μπορεί εγκύρως να προβαίνει σε επεξεργασία, συνδυασμό, διασταύρωση και σύνδεση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που προκύπτουν από τις βασικές υπηρεσίες πλατφόρμας ή από οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία παρέχει ο πυλωρός ή με δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα από υπηρεσίες τρίτων. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι και η αιτιολογική σκέψη του 36 του Κανονισμού 2022/1925 ως προς την ανάγκη ύπαρξης της εν λόγω διάταξης. Ειδικότερα, κατά την αιτιολογική σκέψη 36, οι πυλωροί συλλέγουν απευθείας και αξιοποιούν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των τελικών χρηστών από τρίτα μέρη όταν οι χρήστες χρησιμοποιούν τις βασικές υπηρεσίες της πλατφόρμας. Η συσσώρευση δεδομένων, όμως, μπορεί να παρέχει δυνωτικά πλεονεκτήματα στους πυλωρούς με αποτέλεσμα να πληθαίνουν οι φραγμοί εισόδου στην αγορά. Για να αποφευχθεί αυτό, «οι πυλωροί θα πρέπει να επιτρέπουν στους τελικούς χρήστες να επιλέγουν ελεύθερα να συμμετάσχουν στην εν λόγω επεξεργασία δεδομένων και τις πρακτικές σύνδεσης προσφέροντας λιγότερο εξατομικευμένη αλλά ισοδύναμη εναλλακτική λύση και χωρίς να εξαρτούν τη χρήση της βασικής υπηρεσίας πλατφόρμας ή ορισμένων λειτουργιών της από τη συγκατάθεση του τελικού χρήστη». Επομένως, η επιχείρηση έχει την ευθύνη να διασφαλίσει ότι οι χρήστες είναι ελεύθεροι να απορρίψουν την επιλογή της συγκατάθεσης, χωρίς να αποκλείονται από τη χρήση της υπηρεσίας ολοσχερώς. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να δίδεται η δυνατότητα στο υποκείμενο των δεδομένων με σκοπό να έχει πρόσβαση στο αγαθό ή στην υπηρεσία να επιλέξει ανάμεσα σε δύο νομικά ισοδύναμες συμβάσεις, όπου η μία αφορά την πρόσβαση άνευ ανταλλάγματος αλλά με τη χορήγηση συγκατάθεσης για διαφημιστικούς ή άλλους σκοπούς, ενώ η δεύτερη θα συνίσταται σε καταβολή ανταλλάγματος άνευ επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Βέβαια, το τίμημα δεν θα πρέπει να είναι υψηλό, διότι διαφορετικά η εναλλακτική προσφορά του αγαθού ή της υπηρεσίας δεν θα είναι ρεαλιστική.

Στα πρόσφατα προκαταρκτικά πορίσματα της Επιτροπής⁵⁵, που εκδόθηκαν βάσει του Κανονισμού 2022/1925 σχετικά με το μοντέλο της MetaPlatforms «Πληρωμή ή συναίνεση» (Pay or consent), έκρινε ότι αυτό δεν συμμορφώνεται με την «Πράξη για τις ψηφιακές αγορές» διότι η

⁵³ Ibidem, σελ.86.

⁵⁴ Ibidem, σελ. 92.

⁵⁵ Δελτίο Τύπου της 1ης Ιουλίου 2024 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επί των προκαταρκτικών πορισμάτων στη MetaPlatforms σχετικά με το μοντέλο «πληρωμής ή συναίνεσης» για παραβίαση του νόμου για τις ψηφιακές αγορές, διαθέσιμο στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 15.09.2024).

δυναμική επιλογή αναγκάζει τους χρήστες να συναινούν στον συνδυασμό των προσωπικών τους δεδομένων και δεν τους παρέχει μια λιγότερο εξετασμένη αλλά ισοδύναμη έκδοση των κοινωνικών δικτύων της Meta. Οι πυλωροί δεν μπορούν να εξαρτούν τη χρήση της υπηρεσίας ή ορισμένων λειτουργιών της από τη συγκατάθεση των χρηστών. Ο τρόπος με τον οποίο έχει διαρθρωθεί αυτό το μοντέλο δεν πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 5 παρ. 2 DMA καθώς δεν επιτρέπει στους χρήστες να επιλέξουν μια υπηρεσία που χρησιμοποιεί λιγότερα προσωπικά δεδομένα αλλά είναι κατά τα άλλα ισοδύναμη με την υπηρεσία που βασίζεται στις εξετασμένες διαφημίσεις, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό οι χρήστες να ασκήσουν ελεύθερα το δικαίωμά τους για ελεύθερη συγκατάθεση για τον συνδυασμό των προσωπικών τους δεδομένων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κεντρικό ζήτημα αποτελεί το κατά πόσο οι γενικοί όροι πολιτικής απορρήτου που διαμορφώνουν οι εταιρείες ψηφιακών υπηρεσιών επιτρέπουν στους χρήστες να γνωρίζουν πράγματι την έκταση και το εύρος των συλλεχθέντων δεδομένων τους καθώς και τους πραγματικούς σκοπούς της συλλογής και επεξεργασίας αυτών. Στην απόφαση C-252/21 το ΔΕΕ υιοθέτησε μια προστατευτική προς τους χρήστες προσέγγιση, καθώς οι σταθμίσεις έβαιναν υπέρ των έννομων συμφερόντων και των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων του χρήστη και όχι υπέρ της οικονομικής ελευθερίας της MetaPlatforms, ανεξαρτήτως των δικαιολογητικών λόγων που επικαλέστηκε. Τούτο διότι ο τρόπος με τον οποίο είχαν διαμορφωθεί οι γενικοί όροι σύναψης της σύμβασης δεν επέτρεπε τη δυνατότητα πλήρους γνώσης του χρήστη για τον τρόπο αξιοποίησης των συλλεχθέντων δεδομένων τους, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που επρόκειτο για κατηγορίες ευαίσθητων δεδομένων. Τονίστηκε, μάλιστα, emphaticά ότι οι ειδικές περιπτώσεις που επιτρέπουν τη νομιμότητα της επεξεργασίας δεδομένων θα πρέπει να τυγχάνουν στενής ερμηνείας, καθώς σε διαφορετική περίπτωση θα αναιρούνταν ο σκοπός του ΓΚΠΔ. Καινοτόμα ήταν και η σύνδεση που μπορεί να έχει η δεσπόζουσα θέση του υπευθύνου επεξεργασίας με τον τρόπο διαμόρφωσης της συγκατάθεσης, ως νόμιμη βάση της επεξεργασίας. Η ανισότητα των μερών κατά την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων. Μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση μπορεί να είναι ενδεχομένως ικανή να αποσπάσει τη συγκατάθεση του χρήστη, σε τέτοια έκταση ή/και υπό τέτοιες συνθήκες που μια άλλη επιχείρηση μη κατέχουσα δεσπόζουσα θέση δεν θα μπορούσε να αποκτήσει⁵⁶. Η ανισορροπία δυνάμεων στον ψηφιακό κόσμο πρέπει να ιδωθεί στο ευρύτερο πλαίσιο λειτουργίας των ίδιων των πλατφορμών αλλά και του τρόπου συμπεριφοράς των υποκειμένων διότι δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι πολλές φορές η συγκατάθεση χορηγείται όχι γιατί συνιστά πραγματική επιλογή του χρήστη αλλά ελλείπει άλλων ισοδύναμων επιλογών ενόψει των φαινομένων εγκλωβισμού (lock-in effects) που εμφανίζονται στις ψηφιακές πλατφόρμες⁵⁷. □

⁵⁶ Α. Μικρούλεα, *Ανταγωνισμός και Ρύθμιση στην Ψηφιακή Οικονομία*, ό.π., σελ. 304.

⁵⁷ , *Market Power and the GDPR: Can Consent Given to Dominant Companies Ever Be Freely Given?*, Utrecht University School of Law Research Paper, 2023, σελ. 13.